

Araştırma Makalesi / Research Article

**SAFAHAT'TA VAHDET HÂKİMİYET İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA AYDIN HALK
VE MİLLİ BEKA**

Mümin TOPCU¹

Öz

Şeyh Muhammed Abduh'un düşüncelerinden etkilenen Mehmed Âkif Ersoy, onun Vahdet ve Hâkimiyet, başlıklı makalesini tercüme eder. Bu makalede Abduh, vahdeti yani ilahi birlik anlayışını özümseyip yaşama geçiren milletlerin, milli bekasını garanti altına aldığı vurgular. Vahdet, siyasi toparlayıcılığıyla aydın-halk birlikteliğini sağlamakla, milletlerin yaşamında güçlenmeyi, yayılmayı netice veren bir hâkimiyet sürecine neden olur; aksi durumdaysa milletlerin vahdetten uzaklaşmasıyla, aydın halk uzaklaşmasına neden olarak, milletlerin; tefrika, nifak, bozulma ve dağılıp yok olmaya giden bir sürece girdiklerini belirtir. Safahat'ta tevhidin bozulmasını mektepli-halk ayrışmasına bağlayan Ersoy, mekteplilerin köylüden uzaklaştığını belirtir. O, halk-aydın ayrışmasını, bir çeşit mektepli-halk ayrışması olarak görür. Milletin mütefekkirlerini beyne, halkı da vücuda benzeten şair, ikisinin uyumundan yaşamda bir ahenk oluştuğunu belirtir. Ersoy, bu düşüncelerini Safahat'ta ayet ve hadislerle destekleyerek nazmeder. Çalışmada bu bağlamda vahdet ve hâkimiyet ilişkisinin Safahat'taki işlenişini incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Safahat, vahdet, hâkimiyet, aydın, halk.

**IN SAFAHAT, THE PEOPLE'S MONTH IN THE CONTEXT OF THE RELATIONSHIP
TO DOMINATION OF UNITY AND NATIONAL SURVIVITY**

Abstract

Influenced by Sheikh Muhammed Abduh's thoughts, Mehmed Âkif Ersoy translated his article titled Unity and Domination. In this article, Abduh emphasizes that nations who assimilate the concept of unity, that is, divine unity, ensure their national survival. By ensuring the unity of the enlightened people with the political gathering of unity, it causes a domination process that results in strengthening and spreading in the lives of nations; Otherwise, he states that nations enter into a process of discord, corruption and disintegration, causing the enlightened people to move away from unity. Ersoy, who connects the deterioration of tawhid in Safahat to the disintegration of the scholars, states that the scholars distanced themselves from the villagers. He sees the folk intellectual split as a kind of scholars folk split. The poet, who likens the thinkers of the nation to the brain and the people to the body, states that the harmony of the two creates a harmony in life. Ersoy verses these thoughts by supporting them with verses and hadiths in Safahat. In this context, in our article, we will examine the relationship between unity and domination in Safahat.

Keywords: Safahat, unity, domination, intellectual, public.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Düzce Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, topcumumin@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6522-1117.

Başvuru Tarihi (Received): 17.08.2022 **Kabul Tarihi** (Accepted): 24.10.2022

Giriş

Makalede, Safahat'ta milli birliği sağlamada vahdet hâkimiyet ilişkisi, tevhidin bozulmasıyla aydın halk birlikteliğinin, diğer bir ifadeyle mektepli-halk birlikteliğinin bozulması ve aydın-halk ayrışmasıyla, beyne ve kalbe benzetilen vücut birliğinin bozulmasıyla yaşamdaki ahengin kaybolması anlatılır. Bu noktada önce Mehmed Âkif Ersoy üzerinde kısaca durduktan sonra, Abduh'un (2014), vahdet ve hâkimiyet üzerine görüşlerini özetleyip bu görüşlerin Ersoy'un şiirlerindeki yansımaları üzerine odaklanılacaktır. Bu yansımalar vahdet fikrinin Safahat'ta mısralar dönüşmesi ve vahdetin toplumda sınıflar arasında ayrışmayı önleyerek özellikle ilim erbabı aydınla halk arasındaki vahdeti yani birlikteliği sağlayarak nasıl milli birliğe hizmet ettiği üzerinde durulacaktır.

“Sırat-ı Müstakim hey'et-i tahririyesinden Mehmed Âkif Bey'in millî, ahlâkî, içtimaî birer maksat takip etmek suretiyle meydana getirilen eş'âr-ı güzidesi bu kere Safahat unvanı altında intişar etmiştir.” (Andı, 1995, s. 39). Bu ifadelerde Safahat'ta millî, ahlaki, içtimai birer maksat takip edildiği vurgulanmaktadır. Ersoy'un kızı Suat Hanım, babasıyla ilgili şu değerlendirmede bulunur:

Bizi kimseden başka türlü yaşatmadı. Babam dinine inanarak yaşadı, ömrünü de din adına işlenen yobazlıklar ve hurafelere karşı savaşmakla geçirdi. Bilirsiniz Safahat bu alanda halkı aydınlatma çabaları ile dohudur. Somut örnek istersiniz diye söylüyorum. Bizi kimseden başka türlü yaşatmadı. Boğaz'da otururken girer, yüzerdik. Herkes nasılsa biz de öyle. Oldukça uzun yürüyüşler yapardık.” (Şerifoğlu, 2021, s. 30).

Mehmed Âkif Ersoy, şiiri; halkı bilgilendirme, eğitime, toplumu dönüştürme ve iyileştirmek için araç olarak kullanmıştır. Şair, geçmişini dile getirerek başarabileceği hedefleri hatırlatmakla bireyleri kendine getirme, harekete geçirme amacındadır (Yılmaz, 2012, s. 164). Onun şiirleri, özellikle de İstiklal Marşı şiiri, Ersoy'un bu amacını hakkıyla yerine getirmiştir.

Mehmed Âkif Ersoy, Eşref Edip ile birlikte, Sırat-ı Müstakîm'i kurdu. Sait Halim Paşa da onlara katıldı. İslâmcılık, devletten ziyade, ahlaki yozlaşma nedeniyle felakete sürüklendiğimizi, zaafın dinden uzaklaşmaktan meydana geldiğini, tekrar dine dönmekle kurtulabileceğimizi, İslam'ın ilerlemeye, kalkınmaya zıt olmadığını savunur (Karakoç, 1987, s. 14).

Mehmed Âkif Ersoy, bu dönemde şiirleri, makaleleri, çevirileri ve dersleriyle hakikatleri anlatmaya çalıştı. İslam'dan kopmanın felâket olacağını gösterdi. Sefaletimizin, maddi ve manevi tablosunu çizdi. Ahlaki bozulmaya neden olan batılılaşmayı tenkit eder. Mehmed Âkif Ersoy, eserlerinde hakikatleri anlattı, içimizde zamanla güçlenen batıcılığı eleştirdi. İslâmcılar, kendilerine biraz daha yakın gördükleri Türkçülerle birlikte hareket etmeye çalıştı. Fakat bu gayret başarıya ulaşmadı. O zamanın çağdaş İslâm düşüncesini Mısır ve Hint tarzı olmak üzere iki gruptu. Mısır tarzı, Muhammed Abduh, Reşit Rıza, Ferit Vecdi, temsil ediyordu. Hint ekolünü ise, İkbâl temsil ediyordu. Tarihî perspektifi, C. Eflâni temsil ediyordu. Türklerde ise; İslâm'ın devletin biçim ve özünü, halkın hayat tarzını belirleyen kurallar bütünü olduğu düşüncesi nedeniyle, henüz farklı bir ekol oluşmamıştı. Sonra zamanla farklı tezler ortaya çıkınca, Türkiye'de İslamcılık şekillendi. Zamanın birçok İslamcı aydını gibi Mehmed Âkif Ersoy, zamanının çağdaş İslâm düşünürlerini okudu onlardan çeviriler yaptı (Karakoç, 1987, s. 15,16). Bu çevirilerden biri de Mısır müftülüğü yapmış olan Şeyh Muhammed Abduh'un *Vahdet ve Hâkimiyet*, başlıklı makalesidir. Abduh'a göre Müslümanların feyiz, azamet ve gelişmesi, biri milleti bir araya toplayan *vahdete meyil* ve diğeri ise vakarlı mevkiden düşmez bir *hâkimiyete şevk*, olmak üzere iki unsura bağlıdır. Allah, bir toplumun varlığının devamını isterse, o toplumu oluşturan insanlara bu iki güzel sıfatı vererek onları mükemmel bir hale getirir. Milletın hayatı bu sıfatlardan hissesi oranında gelişir, hedefine ulaşır. O millet, galibiyet elini başka milletlere uzatarak kendi bünyesini besler ve kendi varlığını güçlendirecek maddeyi onlardan alır. Aksi takdirde o memleket, başkaları

tarafından yok edilecektir. “*Bir ümmette vahdete meyil gördün mü, o ümmeti hizanetü'l-gayb-ı ilahide meknun olan hâkimiyet-i ulya gibi, akvam-ı müteferrikaya saltanat gibi mazhariyetlerle hemen tebşir et,*” diyen düşünür, her kavmin mevcudiyetten nasibini, vahdetten nasibiyile, şevket ve azametten hissesini de hâkimiyete olan meyliyle orantılı görür. Allah bir milleti, farklılık, nifak ve ayrılıklara tutulduktan sonra mahveder ve onları uzun bir zillet ve şiddetli bir azapla sonra da ebedi bir yok oluşla cezalandırır (Abduh, 2014, s. 3).

Vifak, fertlerin birbirine yaklaşp kaynaşmasından ibarettir ki bunu netice verecek kuvvet, ümmetin fertlerinden her birinin ümmetin faydalarını, zararlarını hissetmesi; her tabakada bulunan şahısların milletin mecd² u şerefini iyice duyarak bundan en leziz bir şeyden aldığı zevki alması; aksi halde en büyük bu musibete tutulmuş gibi kederlenmesidir. Bu duyguyu taşıyan her fert, zamanının bir kısmını milletin şerefine, hâkimiyetine ait sebepleri araştırmakla ve milletin mevcudiyetini tehdit edenlere karşı mücadeleyle geçirir, milletin menfaatini kendi menfaatinden uzak tutmaz. Bir milletin fertlerinde bu duygu yerleşirse, o milletin fertlerinde ali himmetler, büyük seciyeler görürsünüz. Hepsinde bir ikdam, hepsinde bir azim, hepsinde hâkimiyete, şevkete candan bir meyil görülür (Abduh, 2014, s. 3,4).

Allah, *Müminler ancak kardeşdir* (Hucûrat 49/10), diyor ve aralarındaki anlaşmazlıkları kaldırıp barışmayı ve fitne çıkarıcı eşkiyayı (bagiyi) öldürmeyi emrediyor (Abduh, 2014, s. 4). Vahdetin muhafazası için Allah buyurur: *Kendilerine acık ayetler geldikten sonra, tekrar ayrılığa gidip parça parça olanlara, ayrılığa düşenlere benzemeyin. Onlara büyük bir azap vardır*” (Ali İmran 3/105).

Allah, iman edip mümin olduktan sonra sapanları elim bir azapla tehdit eder (Nisa 4/115). Hz. Muhammed (sa), “*Allah’ın rahmet ve kudret eli cemaat üzerindedir.*”³, der. Müslümanlar arasında hakiki bir birlik, gerçek bir ülfet oluştuktan sonra böyle bir topluluğu Allah destekleyecektir. İttifakın, ittihadın İslami şeriattaki yeri o kadar yüksektir ki, ümmetin bir emir üzerinde ittifakıyla, o emir ilahi bir hüküm özelliği kazanır. Ümmetin topluca benimsediği bir uygulama, şeriatin kati kurallarından birine dönüşür. Bu tarz bir kuralı tanımayan dinden, imandan çıktığı kabul edilmiştir. Şevketimizi tarumar eden, bizi bu hâle getiren musibetlerin tamamı Allah’ın, Peygamber’in yasakladığı tefrikaya ve nifaka düştükten sonra başımıza geldi. Allah’ın bizden talep etmekte olduğu hukuku eda etmiş olaydık acaba ecnebler memleketlerimizi parçalayıp bize karşı galip gelebilir miydi? Şeriatin beyan eylediği hakikatleri bilen müminlerin, bunlardan farzları ifa etmesi bir borç değil midir? (Abduh, 2014, s. 4). Allah, imanın insanlara yaşamlarında önemli sorumluluklar yüklediğini belirtir (Ankebut 29/2, 3). Müslümanların tevhidi muhafaza ederek birbiriyle yardımlaşması bunlardan biridir. Allah, dinine yardım edenlere, yardım edeceğini bildirmektedir (Muhammed 47/7). Allah’ın yardımına bel bağlamış hâlis Müslümanlar malını, canını feda etmek hususunda hiç geri durmamalıdır (Abduh, 2014, s. 4).

1. Vahdet ve hâkimiyet ilişkisi

Tüm insanların aleyhte birleşmesi durumunda dahi korkmamanın ve yalnız Allah’a sığınmanın ve onu vekil etmenin emredildiği ayetle (Âli İmran 3/173), birlikte yazdığı şiirde Ersoy, Kur’an’da müthiş bir hamaset olduğunu ve bu hissiyat ve imandan milletin biraz nasibi olsaydı “*üç yüz elli milyon halkın*” zillete düşmeyeceğini belirtir. Allah’a imanın ittihadı netice verdiğini belirten şair, Allah, kendi yolunda birleşip birbirine bağlanarak saflar halinde savaşıyorları bir duvara benzetir ve onları sevdiğini söyler (Saff 37/4). Kur’an’ın emirlerinden uzaklaşan milletlerin kollara ayrılarak tarumar olup yerle bir olduğunu belirtir. Allah; iman, ittihat, vahdet isterdi, bir binanın birbirine girmiş taşları gibi birlikte olmamızı emretti. Bizler ise kollara ayrılıp tarumar olduk, sonunda alçak bir darbeye düştük, yerle bir olduk. Allaha imanımız bize

² Mecc: Büyüklük, ululuk; şan ve şeref (Devellioğlu, 1992, s. 709).

³ (Tirmizî, Fiten, 7).

kuvvet hazırlamayı emretti. Biz ise tevekkül ettik deyip yatıp aciz kaldık (1992, s. 293).

Beyinlerin ufukları süzdüğünü, halkın “*nasîb-i nurunu topraktan*” istediğini belirten Ersoy, beyinle kalbi, yani mütefekkirlerle halkı, bir araya getirip milli birliği sağlayarak bir ahenk içinde çalıştırmak gerektiğini vurgular. Kalp akıl birlikteliğini, milli birliğin temeli olarak görür. Bu birlikte, tüm ihtişamınızdaki sır saklıdır. Eski dönemlerdeki dünyayı titreten o sesimiz, bu vahdetten çıkmıştır (1992, s. 315).

Ersoy, toplumda ittihadın mahiyetini ve ittihat etmesi gereken fertlerin oranını da verir. En yüksek oranda *ittihat-ı muazzamı* tesis edenlerin yüzde altı olacağını belirttikten sonra gayeden sapanların çok olsa da telaş edilmemesini; düşüncelerin bir olmasının gerekmediğini ve gayede, hedefte birleşmeyi önerir (1992, s. 315).

İdeal zamandan içinde bulunduğu zamana dönen Ersoy, tefrikaya düşmüş halkın manzarasını anlatır. Düşüncelerdeki aksilik, ayrışma, merkezden muhite doğru sürekli giden bir ayrışma, *yok oluşumuzun sırrıdır*. Diğer milletler bir rabıtada birleşirken, bizim halkımız tefrikayla perişandır (1992, s. 315).

Asım'da, içinde bulunduğu zamandan sıyrılıp geçmişe giden Ersoy, idealindeki halkı anlatır: Bu halk, candan hizmet eder, son derece rikkatlidir, masumdur, bir savaşa girseler, birbirilerinin yaralarını sarar ve gözyaşını siler. Kimi yağ sürer, kimi yara sarar, kimi yara çözer, kimi su verir, kimi güğümlerle gezer. Millette şan ve şeref duygusu yükselirse merhamet hissi de yükselir (1992, s. 365).

Ersoy, dâhili mücadeleyle milletin gücünün kaybolup sosyal ve kutsal bir organizasyon olan devletin yıkılışını anlatan (Enfal 8/46), ayetiyle görüşlerini desteklediği *şiiirde*, halkın içinde vahdetin tamamen bozulduğunu belirtir. Post kavgaları verilmekte, hürriyet vadiyle insanlar kandırılmaktadır. Bunlar toplumda tefrikaya neden olur. Bu ayrılık milletin sağlam erkânını yıkar. Ayrıca “*Turan İli*” adıyla bir efsane edinmekle, yani Turancılık fikriyle; efsanevi, hayali bir hedef edinince, bu fikrin milleti ayakta tutan esasları yıktığını, vahdeti bozduğunu; bunun neticesinde de devletin dağıldığını anlatır (1992, s. 447,448). Ersoy, *Arif Hikmet'i hikmetli şiiirler vasıtasıyla halkı eğittiği için yüceltir*. Onu, ümmetin fikirlerinin terbiyecisi ve irfan sığınağının ustası ve kendisini de onun öğrencisi olarak görür. “*Halka tadrîs-i hikmet odur!*” dediği *Sadi'nin* şiiirini, hikmetle mezcettiğini; onun şiiir namıyla hak söylediğini, Gülistan'ın hala etkisini devam ettirdiğini belirtir (1992, s. 501).

Şair, nifakı günahsız insanların kanının akmasına sebep olarak görür. “*Huda rızası için kaldırın nifakı... Günah!*” der ve nifak ile alevin saçaklarımızı saracağını, evlerimizin ateşler içinde kalacağını; belirtir. “*Beş altı vatansız kundakçının yığın yığın yardakçı*”ları da arkasına almasıyla, cehenneme dönmek üzere olan memlekette, köylünün ve halkın duyarsızlığı işlenir. Bu cehennem henüz kıvılcımken uyanıp çalışmak, ilerlemek gerektiğini belirtir. Dünya yıkılsa uyanmayan halkın duyarsızlığından şikâyetçidir (Ersoy, 1992, s. 264). Şair, köylüyle kendisi arasında benzerlik kurar. İslam merkezlerinin yıkılırken, sadece onları *kurtarmak hayaliyle* yetinip harekete geçmemeyi eleştirir (Ersoy, 1992, s. 264). “*Hasır*” şiiirinde ise toplumdaki fakirliğe dikkat çeker. Dünyanın zulümlerle, acılarla, elemelerle dolu olduğunu vurgular (Gürbüz, 2017, s. 211). Şair, bu yolla halkın pasifliğini ve sinikliğini ön plana çıkarır.

Şair, halkın tembelliğini, rahatına düşkünlüğünü eleştirir. Bir engelle karşılaşıldığında eyleme geçmeyip önce dua edildiğini belirtir. Halkın çamaşırını temizleme konusunda dahi, “*Değil mi kirlenecek, Keyfine bak*” düşüncesiyle hareket edildiğini vurgular (Ersoy, 1992, s. 305).

Çalışmaya ilerlemeye gayreti olmayıp sürekli sövgülere, aşağılamalara ve zillete maruz kalan hayalperest halk, acınacak haldeyken dahi harekete geçmez. Bu manzara karşısında çaresizliğini ruhunda duyan şair, kaybolup giden değerleri sayar. Bunlar din, iman, izzet, şeref vatan ve bütün güzel olan şeylerdir (Ersoy, 1992, s. 264,264).

Ersoy, milleti üç gruba ayırır: Birinci gurup halk, bıraksalar tatlı uykusunda uyumaya devam eder, günlük yaşar ve karnını doyurunca yarınını dert etmez, sağına dönüp yatar, hilâfet/hükümet yıkılsa, *hepsi Allah'tan!, yalancı dünya* anlayışıyla harekete geçmezler. Bunlar ölürse de cennete gideceği inancıyla kendilerini salıverir. Şair, bu anlayıştaki insanların cennete layık olmadığını ve böyle bir anlayışın cehennemlik olduğunu vurgular. İkinci grup ümitsizlerdir. Bunlar ümitsiz ve hayata küskün kişilerdir. Kurtuluş yolu yoktur... Ne yapsalar boşuna, deyip de hırkayı başına çekmiştir. Bu türlü hareketin küfür olduğunu belirten Ersoy, ümitsizliğin küfre yakın olduğunu ifade eden Yusuf suresi 87. ayeti hatırlatır. Ancak müşriklerin Allah'ın rahmetinden ümidini kesebileceğini belirtir. Umumi tembelliğin ümitsizliğe neden olduğunu vurgular. Üçüncü grup münevver gençlerdir. Bunların içinde bir kısım nezih insanlar olmakla birlikte, geneli sefihtir. (1992, s. 253).

Ersoy, tevhidin bozulup halkla yöneticilerin birbirinden uzaklaşmasını *eşek-kurt* benzetmesiyle anlatır. Beşinci kitapta "*Kim Müslümanların derdini kendine mal etmezse onlardan değildir*", hadisi üzerine yazılan şiirde Ersoy, yöneticilerin halktan uzaklaşmasını ve duyarsızlığını tenkit eder. "*Hâlimiz merkeple kurdun aynı, asla farkı yok,*" diyen Ersoy, basiretsiz devlet yöneticilerini, kendini avlamaya gelen kurda karşı, tavşan geliyormuş gibi davranan bir eşeğe, halkı da ölüye benzetir. Duyarsızlıkla gülünç duruma düşen milleti, gökte binlerce ervah, intikam için beklemektedir. Bu haldeyken yerdekilerin bir naaş gibi durmasının haram olduğunu ifade eder ve çaresizliğini haykırır: *Kahraman ecdadınızdan sizde bir kan yok mudur?* (1992, s. 287).

Ersoy, dinin "*şiraze-i içtimai*" yani toplumu birbirine bağlayan bir unsur olduğunu, din ile toplumun ayakta durabileceğini vurgular. Dinin yani İslami yaşayış ve ahlakın, geri kalmışlığının nedeni olarak görülmesini eleştirir. Ersoy'a göre insanları birbirine bağlayan tek rabita/bağ, dindir (1992, s. 580).

Ersoy, medrese ile mektep ve halk ilişkisi üzerinde durur, medreselerin ve mekteplerin ıslahı konusuna değinir. Asım'da medrese ve mekteplilerin halkın üzerinden geçindiğini, medreselerin halkta biraz olsa emeği olduğunu, mekteplerin hiç emeği olmadığını ve mekteplerin asrın icabına uymakta inat etmeyip ıslah edilmesi gerektiğini ifade eder. Ersoy, mektepleri keneye, halkı da ineğe benzetir. Ersoy'a göre âlimler, halka yol gösterecek bir kılavuz olmalıdır:

"Yok mudur medresenin köylüde olsun emeği?

Mektebin, belki... Fakat medresenin, hiç ummam." (1992, s. 368, 369).

Medreselerin asrın gerekliliklerine uymadığı, fikrini kabul etmeyen Ersoy, bütünü içinde değerlendirdiğinde, mekteplerin alt şubelerinden mülkiye, tıbbiye, bahriye, baytar, ziraat, mühendishane bütün kurumlarda yozlaşma olmakla birlikte, eğitim kurumları içinde işini en doğru yapanların medreseler olduğunu belirtir. Medreselerin ıslah edilmesi hususunda "*fesat olmalı meydanda ki ıslah oluna*" diyen Ersoy, medrese hocalarının sahipsiz bırakılmasına karşın biraz fakirleştiğini kabul etmekle birlikte, medreselerin görevlerini yaptıkları, görüşündedir (1992, s. 372). Şair, tersaneci, denizci lazım oldu mu İngiliz'e koştüğümüzü, köprü tamiri için Belçikalıya, iyi bir doktor lazım olduğunda veya bütçe hesapları yapılırken yabancıya koştüğümüzü fakat dini konularda böyle bir ihtiyaç hissetmediğimizden hareketle, medreselerin ıslaha ihtiyacı olmadığını belirtir (Ersoy, 1992, s. 373).

Ersoy, fen ilmiyle uğraşan mekteplerin ıslaha daha fazla ihtiyacı olduğunu belirtir. Asım'da; tevhidin bozulmasını mektepli-halk ayrışması üzerinden ifade eden Ersoy, mekteplilerin köylüden kaçıp uzaklaştığını, buna mukabil dini eğitim veren medreselilerin ise köylülerle birlikte yaşayıp onlarla bir ahenk içinde olduğunu belirtir (1992, s. 373).

Halk-aydın ayrışmasını, bir çeşit mektepli-halk ayrışması olarak gören şair, bu ayrılığı kapanmaz

bir “*kanlı gedik*” ve “*vahdetin tertemiz alnında çirkin bu yara*” olarak görür:

“*Biz bu ahengi harap etmeyecektik, ettik;*

Kapanır türlü değil açtığımız kanlı gedik.

Ne kadar benziyoruz şimdi sakat bir duvara...

Vahdetin tertemiz alnında ne çirkin bu yara!

Hadi iş gör bakalım, var mı ki imkân? Nerde!

İkilik azmine hâil kesilir her yerde.” (Ersoy, 1992, s. 373).

Şair, toplumun mevcut halinden rahatsızdır. Şair, ağlamanın faydasız olduğunu, geleceği kurmak için çalışmak ve gayret etmek gerektiğini; imanı olanın ümitsiz olamayacağını; öncelikle derdi doğru tespit etmek gerektiğini sonra devanın kolay olacağını belirtir. Ersoy’un tespit ettiği ilk dert, *halk ile fikir adamları arasındaki uzaklaşmadır*. Şair, bu uzaklaşmayı vücuttaki yaraya benzetir:

“*Sizde erbab-ı tefekkürle avamın arası*

Pek açık. İşte budur bence vücudun yarası” (Ersoy, 1992, s. 167).

Mütefekkirleri, beyne; halkı vücuda benzeten şair, *baş ile vücudun ahenginden yaşamın kurulduğunu* ifade eder. Bu ahenk bozulursa her hükme rıza göstermek gerekir (Ersoy, 1992, s. 167).

Şair, mütefekkir-halk ikilemini beyin ve yürek sembolleriyle ifade eder. Bu iki tarafın zıtlaşmasından birbirine karşı husumetin ortaya çıkmasıyla; ilim ve fen, halk tarafında fesadın sebebi olarak görülmeye başlar. Bu yanlış düşünceyle halk, ilim ve fenden uzaklaşır, ilim ve fennin gereklerinin zıddını yapmaya başlar. Hâlbuki bir toplumda fenlerin yerleşmesi için, o toplumda fen ve ilme karşı büyük bir hürmetin gelişmiş ve yerleşmiş olması, gereklidir (Ersoy, 1992, s. 168).

Günümüzde uygulamalı ilimler önem kazanmıştır. Biz ise nazariyatta kalmış taklitten tahkike geçememişiz ve bu alanda “*sivrilen züppelerin hepsi beş on söz*” belleyerek dini yıkmak için çareler aramaktadır. Bununla birlikte halkı irşat edecek edebiyatçılarımızın ise kimi batının yalnız fuhşuna simsardır; kimi, İran malı der, köhne alır, hurda satar; divanlar oğlanla ve şarapla doludur; yeni şiir ise birayı ve fuhşu anlatır. Bunların hepsi serseri ve meşrebi mesleği olmayan pek çoğu da tahsilsiz adamlardır. Maddi menfaat karşılığı Allah’a söven utanmazlar, Protestanlara zangoçluk eder (Ersoy, 1992, s. 169).

Hakkın Sesleri şiirinde halka ağır ifadeler kullanarak Şair, bu metotla halkı tahrik edip uyandırmayı amaçlar. Halka “*na’ş-ı perişan*”, derken; insanlarda şehadet aşkının olmayışını eleştirir; gayretsizliğin ve lakaytlığın toplumu ele geçirdiğini ifade eder. “*Tükürün*” kelimesini tekrar ederek, muhataplarının başına vurur, onları uyandırmaya çalışır (Ersoy, 1992, s. 183).

Şair, savaş yıllarında “*Bize efkâr-ı umumiyesi lazım Garb’in*”; anlayışıyla hareket edilerek “*O da Allâh’ı bırakmakla olur*” saçmalığının halka iman gibi telkin edilmek suretiyle dinin susturulduğunu haykırır ve *vahdete* özlemini dile getirir:

“*Yine hicrân ile çılgınlığım üstümde bugün...*

Bana vahdet gibi bir yâr-ı müsaid lâzım!

Artık ey yolcu bırak... Ben, yalnız ağlayayım!” (Ersoy, 1992, s. 183).

Ersoy, ayrıca tahsil için batıya gönderilen gençlerin bir kısmının, milli ahlak ve edep anlayışından uzaklaşıp milli kültürümüze yabancılaştıklarını vurgular. Ersoy, dinine ve milletine hizmet

etmek için servet harcanarak eğitim almak maksadıyla batıya gönderilen gençlerin; dini ayaklar altına alacak ve milleti Ruslaştırarak bir Rus gibi hareket ettiğinden yakındır. Şair, bu gençleri, “*Meğer karga imiş beslediğin, hem nasıl karga,*” ifadeleriyle anlatılır (1992, s. 152).

Ersoy, *Süleymaniye Kürsüsünde “Hasır üstünde bu rüyaları görmekte iken”*, hayalindeki toplumu anlatır. Memlekette sayısız okul açılmış, kadın erkek okumakta, fabrikalar işlemekte, yerli kumaşlar dokunmakta, gece gündüz faydalı ürünler üretilmekte, kitaplar ve gazeteler basılmakta, şirketler memleketi baştanbaşa imar etmekte, halkın eğitimi için kurumlar durmadan çalışmakta ve gemiler sahillere mal taşımaktadır (1992, s. 160).

Ersoy, *Hakkın Sesleri* şiirinde *Onlara, yeryüzünde fesat çıkarmayın dendi mi, derler ki: Biz ıslah edicileriz. Bilin ki onlardır fesatçılar ama anlamazlar.*” (Bakara 2/11, 12), ayetlerini açıklar ve milleti ateşe atan vatansız, derbeder, alçak fesatçılara ve kundakçılara seslenir. Millet, değerlerinden, “*az çok, duran bir dini, bir namusu var,*” diyen şair; *din ve namusu, milleti koruyan nöbetçiye benzetir*. Bu değerlerin de gitmesiyle bütün *Müslümanlık âleminin tarumar olacağını* belirtir. Yüzsüzlük ve hayâsızlıkla, namusunu sermaye edenlerin “*halkın namusuyla, vicdanıyla*” oynadıklarını; utanmaz arlanmaz, yüzü kızarmaz bu canilerin, “*hem bütün dünyayı ifsat*” edip hem de ıslah edici göründüklerini vurgular. “*Kendi ırzından cömert olmaksın*” âdetin “*kendi mâlından tasarruf*” edebileceğini fakat milletin, “*masum olan evlâdına*” böyle lanetlenmiş bir meyli ve adi bir âdeti vermeye haklarının olmadığını, belirtir (1992, s. 197). Şair, toplumda aile hariç bütün değerlerin yıkıldığını, ıslah maksadıyla yapılan yeniliklerin bütün değerleri yıktığını belirtir. “*İşte viran memleket! Her yer delik, değişik!*” diyen Ersoy, bunların “*ciddiyet ve sebatla*” tamir edilebileceğini; aile hayatı bozulursa artık toplumun ayağa kalkamayacağını savunur.

Ersoy, halkın dinine taarruz edildiğini belirtir. Şair, “*milletin hissiyatını*” öldürdüğü bahanesiyle, memleketi kurtarmak için *dini kurban etmek* gerektiğini savunan ve âlim geçinen dinsizlere seslenir. Her cemaatte “*beş on dinsiz*” çıkmasını normal gören Ersoy, bir kavmin tamamen dinsiz olmasının imkânsızlığını belirtir ve her millette dini hislerin olduğunu, büyük kavimlerin dini hissiyat konusunda öne çıktığını ifade eder (1992, s. 198). Halkın dindarlığı, inancından geleneklerinden kopmayı, birilerini rahatsız eder (Ersoy, 1992, s. 560). Din ve tevhit çizgisinden uzaklaşmış olanlar, batının felsefi anlayışını (dinsizliği), toplumda yaymak için çalışmaktadır.

2. Sonuç

Tahsil için batıya gönderilenlerin yaşadığı ahlaki yozlaşmaya dikkat çeken Ersoy, din ve namus değerlerini, milleti koruyan nöbetçiye benzetir ve bu değerlerin gitmesiyle Müslümanların tarumar olacağını belirtir. Toplumda aile dışında tüm değerler yıkılmıştır. Yıkılan değerler, ciddiyet ve sebatla tamir edilebilir. Halkın dinine saldıranlar, memleketi kurtarmak bahanesiyle âlim geçinip dinsizliğini gizleyerek hareket etmektedir. Millette dini hissiyat, her şeyden kuvvetlidir ve milletler dinsiz yaşayamaz. Halkın dindarlığı ve inanç ve geleneklerinden kopmayı, dinsizleri rahatsız eder.

Vahdet-hâkimiyet ilişkisi bağlamında vahdetten yani dinden uzaklaşan millet, mektepli/mütefekkir-halk ayrışmasıyla tefrikaya düşer ve dağılır. Tefrikaya düşen halk, sövgülere, aşağılamalara ve zillete maruz kalır, yöneticiler halktan uzaklaşır. Fertlerde vurdumduymazlık, salıvermişlik, günübürlük yaşama, çıkar odaklı düşünme, gayretsizlik, tembellik, lakaytlık, duyarsızlık, hayata küskünlük, basiretsizlik, ümitsizlik, yanlış tevekkül anlayışı gelişir ve şehadet aşkı kaybolur. Bu durumda halkın kanının akmasına sebep olan süreçler gelişir. Çaresiz kalan halk; din, iman, izzet, şeref vatan ve güzel olan bütün değerlerini kaybeder.

Şaire göre, birliği bozan önemli unsurlardan biri de Turancılık fikridir. Ersoy’a göre bu fikir,

vahdeti bozarak memleketi dağıtmıştır.

Ersoy, toplumda ittihat düşüncesinin tüm alanlarında değil de hedefe yönelik olmasını, nihayi maksatta birleşmek gerektiğini belirtir. Bir toplumda nihayi hedefte ittihat etmesi gereken fertlerin oranının da en fazla *binde altı* olabileceğini ifade eder.

Medrese ve mektepliler, halkın üzerinden geçinir. Medreselerin halkta biraz da olsa emeği vardır. Mektepler ise ıslah edilmelidir. Ersoy, mekteplileri keneye, halkı da ineğe benzetir.

Şair, ağlamanın faydasız olduğunu, geleceği kurmak için çalışmak, gayret etmek gerektiğini, imanı olanın ümitsiz olamayacağını, öncelikle derdi doğru tespit etmek gerektiğini, sonra devanın kolay olacağını belirtir.

Şairin tespit ettiği ilk dert, fikir adamları ile halk arasındaki uzaklaşmadır. Şair, bu uzaklaşmayı alındaki yaraya benzeterek, *alın, tevhit ve secde* ilişkisiyle, tevhidin kaybedilişi ile dinden uzaklaşmaya göndermede bulunur.

Tevhidin bozulmasıyla mektepli-halk ayrışması meydana gelmiş; mektepliler, köylüden kaçıp uzaklaşmış; buna mukabil medreseliler ise köylülerle birlikte yaşayıp onlarla bir uyum içinde olmuştur.

Bir toplumda ilmin ve fenlerin yerleşmesi için o toplumda fen ve ilme karşı büyük bir hürmet gelişip yerleşmiş olmalıdır. Ersoy, mütefekkir-halk ikilemini beyin ve kalp sembolleriyle dile getirir. Bu iki tarafın ayrışması, birbirine karşı düşmanlığa neden olur. Zamanla halk, fesadın sebebi olarak ilim ve fenni görmeye başlayınca ilim ve fennin gereklerinin zıddını yapmaya başlar.

Kaynakça

- Abduh, Ş. M. (2014). Vahdet ve hakimiyet, Mütercimi Mehmet Âkif . (M. E. Düzdağ, Dü.) *Sırâtımustakîm Mecmuası*, 3(53), 3-5.
- Andı, M. F. (2000). Safahat - Birinci kitab'ın devrinde uyandırdığı akisler. *Edebiyat Araştırmalar I*, 37-67.
- Devellioğlu, F. (1992). *Osmanlıca-Türkçe ansiklopedik lugat*. Ankara: Aydın Kitapevi.
- Ersoy, M. A. (1992). *Safahat*. (M. E. Düzdağ, Dü.) İstanbul: Timaş.
- Gürbüz, A. (2017). Mehmet Âkif Ersoy'un "Hasır" şiirini göstergebilimle okumak. *Türk ve İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi (TİDSAD)* 4 (11), 200-212.
- Karakoç, S. (1987). *Mehmed Âkif hayatı ve düşünce oluşumu savaşı*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Şerifoğlu, Ö. F. (2021). Mebus ve şair: Mehmet Âkif Bey. Ö. F. Şerifoğlu içinde, *Mebus ve Şair: Mehmet Âkif Ersoy* (s. 12-34). İstanbul: Zeytinburnu Kültür ve Sanat Yayınları.
- Yılmaz, A. (2012). Mehmet Âkif Ersoy'un şiirlerinde halk kültürü öğeleri- Halk edebiyatı öğeleri- . *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(17), 163-194.